

the versatile use of photography in scientific works, support and development of amateur photographers travel in scientific and artistic purposes and to collect materials for the study of the country, photographing ancient monuments, scenic areas, views of cities, costumes, people, their way of life, microorganisms and the collection, systematization and storage of such pictures in the society museum.

Photo portraits displaced bit by bit art portraits and get almost the same art and scientific value. They were much cheaper and represented the progressive trend, especially because prominent figures, including the University staff were often portrayed. Most photographers tried to invite as many famous people as possible in order to increase the prestige of their own studio. A former trustee of the Kiev school district, the famous scientist and professor of the St. Vladimir University N.I. Pirogov was among the celebrities who have agreed to make a photograph. The donation signature and quite large autograph were testified how he readily agreed to support technological progress and artists-photographers. The scientist donated this photo to the university, where he taught for many years.

Thus scientific community was a guardianship for the development of such progressive phenomenon as the photography at the Kiev St. Vladimir University. The University printing house was founded almost at the same time when St. Vladimir University was established. It was in need of local specialists. Local printer experts became in the largest cities of the Russian Empire only in the second half of XIX century when the photography was developed. They were able to direct a photo, not only by the art of fame, but also in the service of science. Professors of Kiev St. Vladimir University actively supported the development of scientific photography, illustrated with photographs own works, read lectures on the photography and participated in activities of the Photography Department of the Kiev Department of the Russian Technical Society. On its base the society of photographers and amateurs «Dager» was created in the early 20 century. Taking part in photo exhibitions, attracting domestic and foreign photographers and masters of photos lecturers and professors of the Kiev University made a great contribution to the development of photography as global and progressive phenomenon that could preserve for posterity and distribute scientific achievements under the outside of the Empire.

До редакції надійшла 11.09.2014.

УДК 94+378.1(477–25)«196/198»

© Лілія Іваницька
(Київ)

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВІД СЕРЕДИНИ 1960-Х ДО ПОЧАТКУ 1990-Х РР.

У статті досліджуються питання трансформації організаційної структури Київського національного університету імені Тараса Шевченка з середини 1960-х до початку 1990-х років.

Ключові слова: Київський університет, освіта, факультет, кафедра, спеціалізація.

Цього року Київському національному університету імені Тараса Шевченка виповнюється 180 років. Це далеко не перший ювілей в історії славного вітчизняного навчального закладу та відомого наукового центру. Та в сьогоденні умовах особливо гостро відчувається необхідність висвітлення історичного минулого нашої країни в цілому, зокрема, і її освітніх закладів. Безумовно, історія становлення та розвитку Київського університету в цілому, або ж його структурних одиниць, докладно проаналізована у загальновідомих дослідженнях [2; 5; 10; 11; 13; 18]. Але, якщо етап становлення наукового закладу, його розвиток у дореволюційний період та трансформаційні процеси 1920–1950-х рр. висвітлені детально, то період від середини 1960-х до початку 1990-х рр., на нашу думку, потребує більш прискіпливої уваги дослідників.

Період від середини 1960-х до початку 1990-х рр. у житті Київського університету – час неоднозначний. Це період, на хід якого впливали зміни в суспільно-політичному житті країни. В цей час були зроблені спроби реформування економіки, системи освіти, науки, культурної сфери. Сформувалось і досить активно діяло ціле покоління «шестидесятників», яке намагалось доступними їм методами та засобами гуманізувати суспільство. На жаль, спроби лібералізації суспільного життя початку 1960-х рр. поступово були зведені нанівець, але навіть у період від середини 1960-х до 1990-х рр. (особливо на його початку) ще не були повністю забутими такі починання хрущовської «відлиги» як програми політехнізації, формування педагогічних шкіл передового досвіду та зміцнення зв'язку науки з виробництвом.

При обговоренні шляхів розвитку Київського університету у другій половині 1960-х рр. пропонувалися цікаві ідеї, які, за умови їх реалізації могли б істотно вплинути на зміст і характер університетського життя. Зокрема, у 1966 р. на засіданні Ради університету у виступі академіка АН УРСР І.І. Швеця було запропонована подальша демократизація навчального процесу у вищій школі. Зокрема, введення виборності всіх керівних посад у вузах (ректора, проректорів, деканів, завідуючих кафедрами), розширення їхніх повноважень. Факультетським радам пропонувалося надати остаточне право присудження вченого ступеня, деканів наділити повноваженнями для створення приймальних комісій, виключати студентів [16, с. 1–2]. Проте ці ідеї так і залишилися нереалізованими через посилення централізації в управлінні вищою освітою.

Усі процеси, що відбуваються у суспільстві, зокрема в галузі освіти, науки і культури безпосередньо впливали на діяльність Київського університету. У зв'язку з цим, навчальний заклад розширюється, змінюється структура університету, збільшується кількість студентів, бурхливими темпами зростає обсяг науково-дослідних робіт, особливо тих, що виконуються на замовлення виробництва. У пошуку форм поліпшення якості підготовки перевага при вступі на навчання без відриву від виробництва надавалася тим абітурієнтам, які мали «направлення» від підприємства [1, с. 1]. Крім уже існуючої заочної ввели вечірню форму навчання.

У 1970 р. у структурі університету перебувало 16 факультетів, до складу яких входило 125 кафедр. До 1984 р. на цих факультетах, підготовчому відділенні та підготовчому факультеті для іноземних громадян КДУ навчалось понад 20 тис. студентів. Здійснювалась підготовка фахівців із 40 спеціальностей та 97 спеціалізацій. На 153 кафедрах та в 14 наукових підрозділах університету, що складались з науково-дослідного інституту фізіології, астрономічної обсерваторії, ботанічного саду, науково-виробничої бази, 10 проблемних, 5 галузевих та 3 базових лабораторій [10, с. 99] плідно працювали 30 академіків та членів-кореспондентів Академії наук, понад 200 докторів наук та професорів, 1300 кандидатів наук, доцентів [11, с. 5].

Розвиток нових галузей науки та техніки, серед яких особливо престижними ставали електроніка та автоматика, радіолокація, використання атомної енергії в мирних цілях, хімія, біологія та інші, потребували змін у пра-

вилах прийому до вищих навчальних закладів, удосконалення системи освіти, підготовки спеціалістів широкого профілю, які б могли творчо вирішувати складні, але надзвичайно актуальні виробничо-технічні завдання. Університет швидко реагував на зміни, що відбувались в країні.

Так, з метою якнайповнішого задоволення наростаючих потреб науки та промисловості у спеціалістах – розробниках програмного забезпечення, фахівцях з чисельних методів оптимізації, баз даних, інформаційних систем та їхнього застосування [14] за ініціативи В.М. Глушкова та І.І. Ляшка на основі механіко-математичного, економічного та філологічного факультетів у 1969 р. був створений факультет кібернетики [12], деканом якого став І.І. Ляшко. Це був перший факультет відповідного профілю на теренах колишнього Радянського Союзу. На початку функціонування до складу новоствореного факультету увійшли 4 кафедри: обчислювальної математики, теоретичної кібернетики, економічної кібернетики та кафедра математичної лінгвістики.

У 1965 р. як структурна одиниця університету був відновлений філософський факультет, що нараховував 8 кафедр: історії філософії, філософії гуманітарних факультетів, філософії природничих факультетів, етики, естетики і логіки, психології, педагогіки, історії і теорії атеїзму, наукового комунізму [18, с. 13]. На основі відділення міжнародного права юридичного факультету 1971 р. був відновлений факультет міжнародних відносин та міжнародного права, до складу якого увійшли кафедра історії міжнародних відносин і зовнішньої політики, кафедра міжнародного права та іноземного законодавства та кафедра російської мови для іноземців, яка до того була загально-університетською. 4 травня 1988 р. факультет міжнародних відносин і міжнародного права був перетворений в Інститут міжнародних відносин і міжнародного права.

Згідно наказу Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР при радіофізичному факультеті був створений і з 1 вересня 1979 р. почав працювати спеціальний факультет із перепідготовки кадрів за новими перспективними напрямками науки і техніки [17]. Зазначимо, що в Київському університеті за всю його історію було два спецфакультети і обидва мали відношення до радіофізичного факультету.

В положенні про спецфакультет зазначалось, що вчитися на ньому можуть тільки слухачі, які вже мають повну вищу освіту інженерно-

технічного профілю. Передбачалося, що за 1 рік інтенсивного навчання на стаціонарі або за 2 роки на вечірньому відділенні вони повинні пройти фахову перепідготовку. Суспільні та гуманітарні дисципліни не вивчалися. Завершувалось навчання захистом випускної роботи (більш скорочений за термінами виконання, але не за обсягом, аналог дипломної роботи) на Державній екзаменаційній комісії. Після успішного захисту випускникам видавався диплом про перепідготовку спеціально встановленого зразка, який мав силу диплома про другу вищу освіту.

Згодом з'ясувалось, що на вечірньому відділенні ефективно навчатись після повного робочого дня було дуже важко. Тому вечірнє відділення існувало лише перші 6 років роботи спецфакультету, а потім залишилась лише денна форма навчання. Набір на денне та вечірнє відділення складав по 25 осіб щороку. Організаційно спецфакультет не був самостійним підрозділом (типу кафедри), він базувався на тій кафедрі, яка була найближчою за тематикою перепідготовки, і на якій працювали її штатні працівники. Спочатку (від створення і до 1983 р.) спецфакультет існував при кафедрі квантової радіофізики.

Формальним керівником спецфакультету був декан радіофізичного факультету (в час заснування – проф. М.Г. Находкін, потім проф. О.В. Третьак та проф. Г.А. Мелков). Фактичним керівником навчального процесу був заступник декана по спецфакультету (перші 10 років існування – проф. В.І. Воронцов, потім – доц. А.В. Тичинський і, останнім, доц. М.К. Новоселець). Спочатку на факультеті було створено лише одне відділення за спеціальністю «Лазерна техніка» з денним та вечірнім відділеннями. Базовим підприємством було об'єднання «Завод Арсенал», де на той час розроблялись багато тем, пов'язаних з різними типами лазерних приладів. У 1984 р. перелік напрямків перепідготовки було значно розширено – введена перепідготовка за спеціальністю «Інтегральна та функціональна мікроелектронна техніка». Базовим підприємством для цієї перепідготовки було обрано НПО «Сатурн», де існувала значна потреба в перепідготовці фахівців з мікроелектроніки та НПО «Мікрокристал».

У 1985 р. при спецфакультеті було відкрито спеціальне відділення по перепідготовці викладачів та співробітників системи Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР у галузі обчислювальної техніки. Це відділення існувало як денна форма навчання

тривалістю 6 місяців. Метою такого «скороченого» навчання була «ліквідація комп'ютерної безграмотності» викладачів вузів і навчання їх як основам програмування, так і методам автоматизації експериментів.

1985 р., завдяки великій організаційній роботі, проведеній Ю.С. Жаркіх та О.В. Третьаком, на спецфакультеті була започаткована перепідготовка спеціалістів за фахом «Інтегральна та функціональна мікроелектронна техніка». У 1987 р. відкрита спеціальність перепідготовки «Волоконно-оптичні системи зв'язку». У цьому ж 1987 р. на спецфакультеті розпочата «повноформатна» перепідготовка фахівців за спеціальністю «Автоматизація експериментальних досліджень».

У 1989 р. відкрилося ще одна спеціалізація перепідготовки – «Фізика високотемпературної надпровідності» (ВТНП).

Останньою зі спеціальностей перепідготовки була спеціальність «Радіофізичні методи медичної діагностики». Ця спеціальність була створена в 1992 р. та проіснувала до 1995 р.

За 16 років існування спецфакультет провів фахову перепідготовку понад 800 спеціалістів з різних галузей виробництва, які працювали у багатьох організаціях та установах Києва та ряду міст України. На базі спецфакультету було створено три кафедри, які існують і зараз.

Плідно продовжує розвиватись науковий підрозділ університету і біологічного факультету – інститут фізіології. У 1964 р. згідно Постанови Бюро відділу фізіології та Об'єднаної Ради «Фізіологія людини і тварин» АН СРСР (протокол № 10/3) інститут фізіології Київського університету було визначено як головний інститут фізіології Радянського Союзу в галузі фізіології травлення. У середині 1960-х – на початку 1990-х рр. у складі інституту створено ряд нових підрозділів: біофізики (1965 р. – зав. П.Г. Богач); фізіологічної генетики (1967 р. – зав. П.А. Храновський); фармакології і експериментальної патології травного апарату (1970 р. – зав. С.Д. Гройсман); церебро-вісцеральних взаємовідношень (1972 р. – зав. А.Ф. Косенко); регуляції травлення (1982 р. – зав. А.Ф. Косенко); фізіології печінки (1982 р. – зав. П.С. Лященко); експериментальної морфології (1985 р. – зав. М.А. Сакун); регуляції клітинного метаболізму (1986 р. – зав. А.І. Масюк); фізіології і біохімії печінки (1989 р. – зав. А.І. Масюк); мембранології (1990 р. – зав. В.К. Рибальченко).

У середині 1960-х років стало зрозуміло, що форми і методи підготовки спеціалістів,

які існували у вищих навчальних закладах, не повною мірою відповідали потребам розвитку економіки, науково-технічної революції, яка потребувала щодалі більшого розмаху. У цих умовах потрібно було не тільки збільшити кількість спеціалістів, але й підвищити рівень їх підготовки. У зв'язку із зазначеними факторами, у Київському університеті відкриваються нові кафедри. У 1965 р. на основі науководослідної лабораторії, що діяла при кафедрі фізичної хімії на хімічному факультеті була створена кафедра фізико-хімії полімерів та колоїдів, а на фізичному факультеті – кафедра квантової теорії поля.

Ідеологічна реабілітація в колишньому СРСР в 60-х рр. ХХ ст. нової науки – кібернетики, яка здійснила величезний вплив на розвиток інших наук, в тому числі і на економіку, – призвела до усвідомлення гострої необхідності розвитку математичних методів в економічних дослідженнях. Нагальні потреби України в економістах з поглибленою математичною підготовкою, з навичками системного мислення в аналізі економічних явищ будь-якого рівня складності та знаннями сучасних методів кібернетики засвідчили необхідність створення такого важливого наукового напрямку в економічній теорії як економічна кібернетика. Розвивати новий напрям покликані були новостворені кафедри економічної кібернетики, які з'явилися в той час в провідних навчальних закладах України. Одна з них була створена у 1965 р. у складі економічного факультету Київського університету. В процесі трансформації у 1969 р. кафедра економічної кібернетики увійшла до складу факультету кібернетики, а з 1989 р. знову перейшла до складу економічного факультету університету. До складу факультету кібернетики увійшла кафедра теоретичної кібернетики, що була створена на механіко-математичному факультеті у 1966 р., а також новостворена у 1971 р. кафедра теорії програмування.

У відповідності із тодішніми суспільними процесами розвивались гуманітарні факультети. У 1966 р. на історичному факультеті створена кафедра історії зарубіжних соціалістичних країн. 1968 р. Вчена рада факультету прийняла рішення про утворення замість однієї двох загальноуніверситетських кафедр: кафедри історії КППС природничих факультетів і кафедри історії КППС гуманітарних факультетів. Тоді ж була створена кафедра історії радянського суспільства, яка 1984 р. перейменована на кафедру історії СРСР (радянський період). А у

1972 р. створена кафедра історії країн Азії, Африки та Латинської Америки [2, с. 16].

У 1968 р. на основі кафедри етики, естетики та логіки, що входила до складу філософського факультету були організовані окремі кафедра логіки та кафедра етики та естетики [18, с. 273]. У 1970 р. на психологічному відділенні філософського факультету створюється кафедра загальної та інженерної психології, а у 1971 р. кафедра соціальної та педагогічної психології. У 1971 р. на філософському факультеті відновлена кафедра логіки, викладачі якої читали курс логіки на всіх гуманітарних факультетах. На базі кафедри журналістської майстерності і редагування факультету журналістики 31 травня 1971 р. створена кафедра телебачення і радіомовлення.

На початку 1970-х рр. у системі освіти все більше починають проявлятися негативні наслідки екстенсивного шляху розвитку вищої школи: нераціональне використання випускників вузів, деяка невідповідність знань випускників до нагальних виробничих потреб, зниження престижу дипломованого спеціаліста. У зв'язку із подібними обставинами у липні 1972 р. виходить постанова ЦК КППС та Ради Міністрів СРСР «Про заходи для подальшого удосконалення вищої освіти в країні» [15], яка поставила перед вищими навчальними закладами завдання розширити підготовку кадрів з нових і перспективних напрямів науки і техніки, озброїти молодих спеціалістів більш глибокими знаннями, навичками організаторської роботи, умінням застосовувати нові знання на практиці. Керівництво Київського університету гнучко реагувало на вказівки центральних органів влади, до того ж ставало зрозумілим, що подібні перетворення дійсно були на часі.

Виходячи із тодішньої ідеологічної ситуації в країні з метою досліджень соціально-філософських проблем суспільствознавства на філософському факультеті у 1973 р. створена кафедра діалектичного та історичного матеріалізму, яка у 1988 р. реорганізована та перепрофільована у кафедру філософії [18, с. 13, 217]. У 1983 р. на тому ж факультеті створена кафедра теорії і методики комуністичного виховання. Підготовка студентів з медичної психології в Київському університеті розпочалася з 1973 р. на кафедрі соціальної та педагогічної психології. У 1979 р. створена кафедра соціології, а 1986 р. – відділення соціології. У структурі факультету журналістики у 1972 р. з'явилась нова кафедра – стилістики [3] (згодом – стилістики

і редагування). У 1972 р. кафедру теорії та історії держави і права юридичного факультету поділено на дві кафедри – теорії держави і права, та історії держави і права. В 1986 р. ці дві кафедри знову об'єднані в одну кафедру теорії та історії держави і права. З 1973 р. починається історія кафедри господарського права на юридичному факультеті. Тоді ж створено кафедру цивільного і господарського права, яку згодом поділено на дві кафедри: господарського права і цивільного права. У 1975 р. самостійним структурним підрозділом факультету стала кафедра криміналістики. Кафедра російської мови та методики викладання її як іноземної заснована на філологічному факультеті університету в 1978 р., там само у 1989 р. – була заснована кафедра української філології.

Бурхливий розвиток мікроелектроніки, далекого космічного зв'язку обумовили необхідність підготовки фахівців відповідної кваліфікації. На радіофізичному факультеті у 1972 р. з'являється кафедра криогенної та мікроелектроніки та перша на теренах СРСР кафедра нелінійної оптики. 1983 р. на тому ж факультеті відкрита кафедра теоретичної радіофізики, а у 1988 р. на фізичному факультеті починає функціонувати кафедра радіаційної фізики [5, с. 68, 74, 89]. Стрімкий ріст обчислювальної техніки та інформаційних технологій зумовив появу нових кафедр на факультеті кібернетики. Так, у 1972 р. створені кафедри математичних основ кібернетики та теорії програмування [3], 1978 р. створена кафедра прикладної статистики, а 1981 – кафедра чисельних методів математичної фізики. На геологічному факультеті у 1980 р. з'явилась кафедра мінералогії, геохімії та петрографії, а у 1984 р. – кафедра загальної та історичної геології [13, с. 165, 198].

У 1976 р. в якості структурного підрозділу факультету міжнародних відносин створено кафедру іноземних мов, яка забезпечувала підготовку вітчизняних студентів для роботи референтами-перекладачами з урахуванням спеціальності фахівців-міжнародників. За період свого функціонування (до 1990 р.) факультет підготував понад 3500 фахівців-міжнародників (переважно з числа іноземців). У 1969 р. на філологічному факультеті створена кафедра англійської філології зі спеціалізацією на викладання теоретичних курсів та англійської мови для студентів старших курсів факультету романо-германської філології. На базі кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів з метою забезпечення викладання французької

та іспанської мов на немовних факультетах університету 1969 р. створена кафедра романських мов, яку згодом перейменовано на кафедру французької мови немовних факультетів, а 1985 р. відновлено назву кафедри романських мов. У 1971 р. з кафедри романської філології виділилася кафедра іспанської філології. Натомість у 1969 р. замість кафедр англійської мови, німецької, романських мов створено 2 загальноуніверситетські кафедри: іноземних мов для гуманітарних факультетів з підпорядкуванням історичному факультету та іноземних мов для природничих факультетів з підпорядкуванням фізичному факультету [4].

У 1971 р. засновано кафедру теорії та практики перекладу, яку, завдяки наявності великої кількості кваліфікованих науково-педагогічних кадрів у 1982 р. було реорганізовано, і на її базі створено кафедри теорії та практики перекладу з германських мов та теорії та практики перекладу з романських мов. У 1981 р. до складу філологічного факультету увійшла кафедра теорії та практики перекладу романських мов. У 1988 р. зі складу кафедри теорії та практики перекладу романських мов вийшов новий навчальний підрозділ – кафедра східної філології.

У зв'язку зі зростанням кількості факультетів в структурі університету, створенням інститутів та відкриттям нових спеціалізацій на філологічному факультеті у 1980 р. створено дві кафедри: англійської мови гуманітарних факультетів та англійської мови природничих факультетів. У 1991 р. створена кафедра методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики, яка спеціалізувалась на методиці навчання за допомогою найновіших на той час інформаційних технологій і методик навчання іноземних мов.

У 1990 р. рішенням Вченої Ради КДУ створені нові кафедри: соціології при Інституті підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук; кафедру мов і літератур народів України (філологічний факультет); кафедра методики та техніки соціальних досліджень (філософський факультет); кафедра радянського правосуддя та прокурорського нагляду (юридичний факультет); кафедра радіаційного матеріалознавства (фізичний факультет); кафедра автоматизованих систем (факультет кібернетики); кафедра екології, кафедра країнознавства і туризму (географічний факультет); загальноуніверситетська кафедра загальної інформатики; кафедра статистики, обліку та аналізу господарської діяльності (економічний факультет) та ін. [9, с. 1].

У зв'язку із появою нових напрямів у розвитку різноманітних наук, з'являється потреба у перейменуванні деяких структурних одиниць в університеті. Так 1971 р. кафедра хімії рідкісних елементів та технічної хімії отримала нову назву – кафедра хімії та аналізу рідкісних металів. У 1974 р. кафедра генетики і селекції перейменована на кафедру загальної та молекулярної генетики. Кафедра палеонтології і геології СРСР геологічного факультету 1971 р. отримує назву – кафедра загальної геології та палеонтології, а з 1976 р. – кафедра регіональної геології та палеонтології [13, с. 156–157]. У 1976 р. кафедра гідрології суші географічного факультету отримала назву гідрології та гідрохімії. Кафедра математичної лінгвістики факультету кібернетики у 1985 р. отримала нову назву – кафедра математичної інформатики.

В 1981 р., враховуючи вимоги часу, назву спеціалізації «Фізика напівпровідників» радіофізичного факультету було змінено на «Напівпровідникова електроніка», а в 1985 р. – на «Твердотільна електроніка».

На зміну назв деяких структурних підрозділів Київського університету вплинули також особливості ідеологічної ситуації в країні. Так у 1975 р. кафедра історії журналістики факультету журналістики отримала назву історії партійно-радянської преси, у 1986 р. назву кафедри доповнено – наукових основ пропаганди і історії партійно-радянської преси. У 1989 р. кафедра етики і естетики філософського факультету отримала назву етики, естетики та культурології.

Якісно новим етапом в діяльності університету стає період, що починається з 1990 р. Саме цього року кафедра історії УРСР історичного факультету отримує назву історії України, а з січня 1992 р. – кафедра давньої та нової історії України. Кафедра історії КПРС для гуманітарних факультетів у 1990 р. змінює назву на кафедру політичної історії для гуманітарних факультетів, а кафедра історії КПРС для природничих факультетів – на кафедру політичної історії природничих факультетів, з 1991 р. – вона має назву кафедра української історії та етнополітики. У тому ж 1990 р. кафедра історії зарубіжних соціалістичних країн отримує назву кафедра історії західних та південних слов'ян. Відділення наукового комунізму філософського факультету перейменовано на відділення соціально-політичних наук; кафедру наукового комунізму філософського факультету на кафедрі соціально-політичних проблем сучасного

суспільства; відділ історії КПРС історичного факультету на відділення соціально-політичної історії та ін. [8, с. 1]. Слід зазначити, що перейменування кафедр стало не тільки логічним наслідком радикальних суспільно-політичних зрушень в Україні та світі в цілому, а й дозволило розширити коло наукових інтересів науковців та перейти до висвітлення раніше заборонених тем досліджень.

У 1991 р. факультет романо-германської філології перейменовано на факультет іноземної філології, оскільки тут почали готувати фахівців-викладачів та перекладачів з романо-германських і східних мов. Як основні іноземні мови студенти вивчали англійську, німецьку, французьку, іспанську, італійську, китайську, арабську, фарсі, японську, факультативно вивчали португальську, нідерландську, каталонську, баскську, окситанську та валлійську мови.

На високому рівні у Київському університеті проходила військова підготовка студентів. У 1965 р. для студентів 10 факультетів (філологічного, філософського, історичного, географічного, геологічного, економічного, юридичного, хімічного, біологічного та журналістики) вводиться військова підготовка за фахом «командир мотострілецького взводу» та фахово розробляється цикл тактичної підготовки. У 1969 р. вводиться військова підготовка на циклі АСУ для студентів факультету кібернетики. У 1971 р. започатковується військова підготовка для студентів факультету міжнародних відносин та міжнародного права на циклі військового перекладу. 1983 р. у зв'язку з багатoproфільністю підготовки офіцерів запасу військова кафедра реорганізується в Об'єднану військову кафедру. На той час на Об'єднаній військовій кафедрі було 7 військових циклів: автоматизованих систем управління, радіолокаційної техніки, загальновійськової підготовки, військового перекладу, тактичної підготовки, вогневої підготовки і військово-технічної підготовки, а також цикли цивільної оборони та медичної підготовки.

Нові суспільні та економічні потреби вимагали удосконалення системи підготовки фахівців у вищій школі, підвищення ефективності наукових досліджень. Розгортається підготовка студентів з ряду нових спеціальностей. Факультет кібернетики з часу свого заснування починає готувати фахівців із спеціальностей «Прикладна математика», «Економічна кібернетика», «Структурна та прикладна лінгвістика». На геологічному факультеті у 1969 р. були відкриті нові спеціалізації «Гідрогеологія»

та «Інженерна геологія», а з 1975 – додатково «Меліоративна гідрогеологія» [13, с. 225]. На кафедрі слов'янської філології у 1971 р. розпочинається підготовка фахівців західно- та південнослов'янської філології. У 1972 р. на факультеті міжнародних відносин створено спеціальність «Міжнародні економічні відносини». У 1973 р. на кафедрі соціальної та педагогічної психології починається підготовка студентів із медичної психології. Для вирішення проблеми глибокого вивчення біосфери Землі, її структури, процесу обміну речовин, охорони генофонду тваринного та рослинного світу, вивчення будови закономірностей розвитку живих організмів на молекулярному, клітинному та організмічному рівнях на біологічному факультеті у 1976 р. були відкриті дві нові спеціальності: генетика та мікробіологія. У 1978 р. на фізичному факультеті була відкрита нова спеціальність «Оптичні та оптико-електронні системи» [5, с. 49].

До навчальних планів вводяться нові спеціальності, що відображають останні досягнення в галузі науки і техніки, якнайповніше задовольняють потреби практики. На новоствореному факультеті кібернетики вже у 1970 р. відбувся перший випуск фахівців за спеціалізацією «Обчислювальна математика» та «Теоретична кібернетика». На фізичному факультеті у 1971 р. була створена нова спеціалізація «Кріогенне матеріалознавство», яка з 1972 р. була перетворена у спеціалізацію більш широкого профілю – «Фізичне матеріалознавство». У 1981 р. на факультеті була відкрита спеціалізація «Радіаційне матеріалознавство», того ж року на кафедрі «Ядерної фізики» згідно із замовленням Міністерства енергетики та електрифікації СРСР починається підготовка спеціалістів з ядерної енергетики. У 1976 р. на географічному факультеті в рамках спеціальності «Географія» створена нова спеціалізація – «Основи краєзнавства та методика екскурсійної справи», а трохи пізніше – «Гідрохімія».

Для перепідготовки кадрів за новими перспективними напрямками у 1979 р. на радіофізичному факультеті була відкрита спеціалізація «Лазерна техніка». У 1981 р., в період бурхливого розвитку напівпровідникової електроніки, на факультеті була відкрита спеціалізація «Напівпровідникова електроніка», а 1985 р. – Твердотільна електроніка». На геологічному факультеті в рамках спеціальності «Гідрогеологія та інженерна геологія» у 1972 р. вперше в СРСР розпочато підготовку студентів по спеціалізації «Меліоративна

гідрогеологія» [13, с. 232], в рамках спеціальності «Геологічна зйомка та пошук корисних копалин» у 1982 р. відкрита спеціалізація «Геофізичні методи пошуків та розвідки корисних копалин», а 1983 р. – «Математичні методи обробки геологічної інформації».

Питання охорони природи, передусім охорони водного господарства країни, мали надзвичайно важливе значення і потребували кваліфікованих кадрів у цій сфері. Зважаючи на це, у 1976 р. на кафедрі хімії аналізу рідкісних металів розпочали підготовку кадрів за новою спеціалізацією «Хімія і технологія води», а у 1983 р. – «Хімія води». У 1983 р. на фізичному факультеті створені спеціальності із новітніх напрямів науки «Радіаційна фізика» та «Фізика космосу», а у 1984 р. – «Радіаційне матеріалознавство» [11, с. 13–14; 10, с. 102–103]. Відкриті нові спеціальності на геологічному факультеті «Геохімічні методи пошуків та розвідки місцезнаходження корисних копалин» та «Математичні методи обробки геологічної інформації». З'явилися нові спеціальності на факультеті журналістики «Газетна журналістика», «Радіожурналістика», «Телевізійна журналістика» та «Фотожурналістика».

Надалі тривав процес створення нових спеціальностей та спеціалізацій, особливо на стику наук, виникала потреба активізувати перепідготовку кадрів з нових перспективних спеціалізацій [6, с. 1]. Всього у 1981–1986 рр. в університеті впроваджено 20 нових спеціалізацій, введено нові навчальні курси з інформатики, операційних систем і мов програмування [7].

Безумовно, у зазначений період Київський університет досягнув значних успіхів у підготовці кадрів і розвитку наукових досягнень, посідав провідне місце серед вищих навчальних закладів країни за всіма показниками. Та слід нагадати, що на діяльність університету впливали умови тодішньої радянської системи з притаманними їй недоліками. Тут потрібно згадати заідеологізованість та заформалізованість навчального процесу, переслідування інакомислення, обмеженість у співпраці зі світовими освітніми та науковими центрами, а також «залишковий» принцип фінансування вищої школи. Усе це, та деякі інші причини, безумовно, позначилися на діяльності університету і не дали змоги використати повною мірою весь його освітній, науковий та культурний потенціал. Отже, перед університетом постали нові проблеми, які потрібно було розв'язувати, у зв'язку з цим і відбуваються структурні та організаційні зміни у навчальному закладі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. За радянські кадри. – 1966. – 14 вересня. – № 28 (972). – С. 1.
2. Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сьогодні / [за ред. Г.Д. Казьмирчука]. – К.: «Пройм-М», 2004. – 356 с.
3. Из отчета ректората университета за 1972/73 учебный год о составе научно-педагогических кадров и образовании новых кафедр // Державний архів міста Києва (далі – ДАК). – Ф. Р–1246. – Оп. 5. – Спр. 537. – Арк. 14.
4. Из отчета ректора университета об изменении структуры факультетов // ДАК. – Ф.Р–1246. – Оп. 5. – Спр. 517. – Арк. 15.
5. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Імена славних сучасників / [Голова ред. колегії В.В. Скопенко]. – К.: Світ успіху, 2004. – 287 с.
6. Київський університет. – 1981. – 30 березня. – С. 1.
7. Київський університет. – 1986. – 10 січня.
8. Київський університет. – 1990. – 9 лютого. – С. 1.
9. Київський університет. – 1990. – 13 квітня. – С. 1.
10. Київський університет 1834–1984. – К.: Видавництво при Київському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1984. – 204 с.
11. Киевский университет сегодня / [Белый М.У., Алексюк А.Н., Кизченко А.Ф. и др.]. – К.: Вища школа, 1984. – 104 с.
12. Наказ міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР №258 від 06.05.1969 року «Про організацію факультету кібернетики Київського університету» // Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Ф. Р 1246. – Оп. 5. – Арк. 48.
13. Нариси з історії геологічних досліджень у Київському університеті / [під ред. проф. В.Г. Молявка, доц. О.В. Зінченка]. – К.: Рада, 1999. – 327 с.
14. Постанова Ради Міністрів УРСР №416 від 15.07.1069 року «Про подальший розвиток наукових досліджень у сфері кібернетики та обчислювальної техніки» // Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.2. – Оп. 13. – Спр. 7536. – Арк. 50.
15. Про заходи для подальшого удосконалення вищої освіти в країні // Правда. – 1972. – 30 июля.
16. Проблеми розвитку університету (на засіданні ради університету // За радянські кадри. – 1966. – 16 лист. – № 36 (980). – С. 1–2.
17. Спеціальний факультет по перепідготовці кадрів за новими перспективними напрямками науки і техніки [Електронний ресурс] // Радіофізичний факультет КНУ. – Режим доступу: http://www.rpd.univ.kiev.ua/spec_fac/index.php
18. Філософський факультет (документи та матеріали) / [за ред. Конверського А.Є.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 319 с.

© *Лилия Иванецкая*
(Київ)

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА КИЕВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА СО СРЕДИНЫ 1960-Х ДО НАЧАЛА 1990-Х ГГ.

Статья посвящена 180-летию со дня основания Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. В материале исследуются вопросы, связанные с трансформацией организационной структуры университета со середины 1960-х до начала 1990-х гг. Обосновывается потребность более полного исследования представленной тематики на фоне наличия значительного количества изданий по истории Киевского университета. В частности, акцентируется внимание на недостаточном освещении в них исследуемого периода.

Раскрываются причины острой необходимости открытия в этот период новых факультетов и кафедр, создания ранее не существующих специальностей и специализаций в данном авторитетном высшем учебном заведении. Подробно анализируются причины получения кафедрами новых названий, а также переименований разных структурных единиц университета. Сделан вывод относительно причин, осложняющих проведение структурных изменений в университете.

Ключевые слова: Киевский университет, система образования, обучение, факультет, кафедра, специализация, специальность, доктор наук, переподготовка.

© *Liliya Ivanytska*
(Kyiv)

ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF UNIVERSITY OF KYIV IN A PERIOD OF MIDDLE 1960 S TO BEGINNING 1990 S

The article is dedicated for 180 anniversary of Taras Shevchenko National University of Kyiv. In this article are researching questions, which are connected with transformation of organizational structure Kyiv University in a period of 1960–1990.

Also this article is justifying the needs of more detailed research of this subject matter the presence of significant number of editions of Kyiv University. In particular, the attention is punctuated on poor irradiation in them in a period of 1960–1990.

Further reasons of sharp necessity of opening in this period of new faculties and departments, creations of before not existent specialities and specializations in this authoritative higher educational establishment open up in the article. Plenty of statistical data, archived sources, and materials of the periodic printing is used in the article. In detail reasons of receipt are analysed by the departments of the new names, and also renaming of different morphons of university. In a chronological order changes are systematized in the structure of both natural and humanitarian faculties. Drawn conclusion in relation to reasons, complicating realization of structural changes in an university but subsequent transformations to the university.

Keywords: the Kyiv University, system of education, educating, faculty, department, specialization, speciality, doctor of sciences, teachers, students, retraining.

До редакції надійшла 3.10.2014.

УДК 94(477):378.18 «1991/2014»

© Галина Коцур
(Київ)

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
В УМОВАХ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1991–2014 РР.):
ВІДРОДЖЕННЯ АВТОНОМІЇ І НАДАННЯ СТАТУСУ
ДОСЛІДНИЦЬКОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Київському національному університету імені Тараса Шевченка виповнилося 180 років. Він став флагманом вітчизняної освіти і науки, досяг вагомих результатів у світовому рейтингу університетів. У статті розкриваються здобутки вишу на шляху відродження автономії та отримання статусу дослідницького вищого навчального закладу. Аналізуються здобутки університету за 23 роки державного будівництва в Україні. Наголошується на значимості діяльності в цьому контексті авторитетного очільника, Героя України Л. Губерського.

Ключові слова: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Л. Губерський, Спілка ректорів вищих навчальних закладів України, «Науковий парк».

Ухвалення Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. стало початком нової сторінки літопису нашої держави. Український народ законодавчо закріпив свої прагнення до національного відродження та духовної свободи.

Після проголошення незалежності України активізувалися процеси державного будівництва. Ухвалюються закони й створюються державні інституції, які перетворювали її з колишньої союзної республіки в сучасну незалежну демократичну державу. З'явилася потреба створення якісно нової моделі, принципово нових різноманітних форм і методів суспільного розвитку. Важливе місце в цьому процесі належало системі вищої школи.

Нарощування гуманітарного потенціалу суспільства – інтелекту нації як основного його капіталу й вирішального ресурсу модернізації, завжди належали до пріоритетних завдань держави. Проте виконати їх без всебічного розвитку вищої освіти, у тому числі й університетської, неможливо.

Від кожного народу, від кожної держави нова геополітична, економічна та культурна ситуація вимагає мобілізації інтелектуальних ресурсів національної культури, особливо освіти та науки, як гаранту розвою прийдешніх поколінь. Саме в цьому й вбачає своє покликання Київський університет – головний навчально-науковий центр України з підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів вищої кваліфікації.

Зусилля колективу щодо підвищення престижу університетської освіти, створення умов для інтеграції системи вищої фахової підготовки з відповідними світовими системами інтенсифікувалися ухваленням Верховною Радою УРСР 4 червня 1991 р. Закону «Про освіту». Цим документом передбачалося впровадження з 1 вересня 1992 р. підготовки у вищих навчальних закладах спеціалістів за рівнями «бакалавр», «спеціаліст», «магістр». 2 грудня 1991 р. учена рада університету розглянула питання про перехід на багатоступеневу систему підготовки спеціалістів у 1992–1993 навчальному році.